Gender

Eindhoven is tussen de Gender en de Dommel ontstaan, ongeveer op de plek waar de Gender de Dommel instroomt. De Dommel is nog goed zichtbaar in het straatbeeld, vooral in het centrum van de stad. Maar waar de Gender stroomt is een onbekender verhaal.

Vanuit de Kempen stroomt via Veldhoven en onder de Randweg bij Croy een klein stroompje Eindhoven binnen, dit stroompje heet de Gender. De Gender is een klein riviertje dat al zo'n 7000 jaar op ongeveer dezelfde plek ligt, nog voordat Eindhoven is ontstaan lag dit riviertje er dus al. In de loop der jaren is de loop van de Gender diverse keren veranderd, voor een groot deel ligt de rivier nog ongeveer op dezelfde plek maar is deze wel gekanaliseerd (oftewel, rechtgetrokken).

In de vroegere jaren lag Eindhoven tussen de Gender en de Dommel in, later werd de stadsgracht gegraven en ging de Gender via de Stadsgracht de stad zelf in. Weer later zou de Gender overkluist worden waardoor deze ontrokken zou worden aan het zicht. In alle jaren is de loop van de Gender zo vaak veranderd, dat het nu nog lastig te bepalen is waar deze nu eigenlijk stroomt of heeft gestroomd. In dit artikel zal dit duidelijk worden uitgelegd.

HUIDIGE LOOP

Vanaf Croy loopt de Gender door de wijk de Genderbeemd en gaat hij verder richting het Afwateringskanaal, zie de blauwe lijn op onderstaand kaartje. Waar de Gender bij het Afwateringskanaal komt is een

De Gender bij het Afwateringskanaal. - April 2022

overstort geplaatst, het grootste deel van het water gaat hier het kanaal in. Een klein deel stroomt verder langs het Afwateringskanaal af richting de moestuinen. Hierna zal deze tussen en de Hurk en de moestuinen zelf richting de Beemdstraat gaan. Bij de Beemdstraat gaat de Gender onder het Afwateringskanaal door en gaat via het Severijnpark in de richting van de Rondweg. Aan de andere kant van de Rondweg ligt een mooi park, het Genderpark, welke enkele jaren geleden flink is opgeknapt. Hier is de Gender goed zichtbaar maar zal bij de vijver bij de school aan de Karel Martelweg uit het zicht verdwijnen en onder de grond

Plattegrond van Eindhoven met de huidige Gender vanaf Veldhoven tot aan de Vonderweg ingetekend. Gestippeld is de loop onder de grond.

verder gaan. Vanuit hier loopt de Gender via buizen van ong. 1,5 meter in diameter onder de Frederika van Pruisenweg en het Lodewijk Napoleonplein naar de Willemstraat. Bij de Willemstraat gaat de stroom naar de Vonderweg, waar de buis ophoudt.

Onderweg kan de Gender via diverse overstort-systemen in het gemengde (vuil- en regenwater) riool worden gestort, waarvan de laatste onder de Vonderweg ligt. Hierdoor is vanaf de Vonderweg niet meer te bepalen hoe de Gender verder loopt.

Er lopen vele rioolbuizen onder het centrum van de stad, maar er zijn maar enkele zogeheten “stam-riolen” Dit zijn rioolbuizen waar de overige buizen op uit komen. Je zou kunnen zeggen dat de Gender dus verder loopt via deze stam-riolen, waarvan er één onder de Mathildelaan en één onder de Emmasingel loopt. Hierdoor zijn er in het verleden diverse omschrijvingen geweest dat de Gender hier moest lopen. Door welk stamriool de Gender stroomt kan niet bepaald worden. Wat wel bekend is, is dat de Gender momenteel grotendeels via het Afwateringskanaal verder stroomt.

De overstorten zijn gemaakt omdat de buizen eindigen onder de Vonderweg en het water daar niet verder kan. Maar ook voor als de Gender tijdens hevige regenbuien te vol raakt, zorgen deze overstort systemen dat het water weg kan.

Bij het Genderpark ligt ook een oude overstort van het gemengde riool de Gender in, voor als dit riool te vol wordt door regenwater. Deze overstort is ondertussen niet meer in gebruik.

De plek waar de Gender Eindhoven binnenstroomt. Mei 2022

De school aan de Karel Martelweg ligt met de achterzijde aan de Gender. - Mei 2022

VROEGERE LOOP

Maar zoals hiervoor omschreven, zo heeft de Gender niet altijd gestroomd. Vroeger was de Gender een klein riviertje welke door de landerijen rondom Eindhoven stroomde, maar ook door de stad zelf. Door de opkomst van de stad is de Gender diverse keren verlegd en overkluist. Maar hoe heeft de Gender vroeger gelopen?

Tot en met het Genderpark loopt de Gender nog redelijk zoals hij vroeger liep, op kanalisatie na. Om te kijken hoe de Gender na het Genderpark liep moet in oude kaarten worden gedoken, kaarten uit een tijd dat dit gebied nog onbelangrijk was en de kaarten nog niet zo precies als nu werden gemaakt (of zelfs helemaal niet). In onderstaande kaart is de originele loop vanaf het Genderpark ingetekend (rode lijn), dus van toen Eindhoven nog geen Stadsgracht had. Aangezien er uit die tijd geen betrouwbare kaarten zijn, is dit naar benadering ingetekend. Ook de oude Stadsgracht (gele lijn) is ingetekend voor de duidelijkheid.

De Gender liep vroeger in een meanderende stroom via het Vonderkwartier naar het Emmasingelkwadrant, waar Philips later zijn fabrieken zou gaan bouwen. De Gender liep van waar nu de Emmasingel ligt verder via het 18 septemberplein, hier vormde het een natuurlijke barrière voor de stad. Via het Stationsplein zou het dan onder het Station door naar de Fellenoord lopen, waar de Gender in de Dommel uit zou stromen.

Toen de Stadsgracht werd aangelegd, is de loop van de Gender drastisch veranderd. Een deel van de oude loop werd gebruikt voor de Stadsgracht en de Gender zou door de stad zelf gaan lopen (zie de oranje lijn op de kaart). Hoe en wanneer dit is gebeurt is onbekend aangezien er uit die tijd geen kaarten zijn.

De Gender zou via de Emmasingel (toendertijd nog een gracht) de stad inlopen. Deze zou de Demer oversteken en via waar nu de Hermanus Boexsstraat ligt richting de Markt lopen. Vanuit hier zijn er 2 verschillende lopen bekend, één die via het Genderstraatje de gracht inliep en één die verder doorliep en via de Smalle Haven uit zou komen in de gracht.

Weer later zou de Gender worden overkluist, wanneer precies is niet overal bekend. Philips deed dit onder andere in de jaren 50 op het eigen terrein, het gebied wat nu wordt verbouwd tot het Victoriapark en Emmasingelkwadrant. Later heeft de gemeente de loop van de Gender verplaatst naar waar deze nu loopt.

De Gender tussen Croy en de Karel de Grotelaan, waar de Gender nog ongeveer zijn originele loop heeft. - Mei 2022

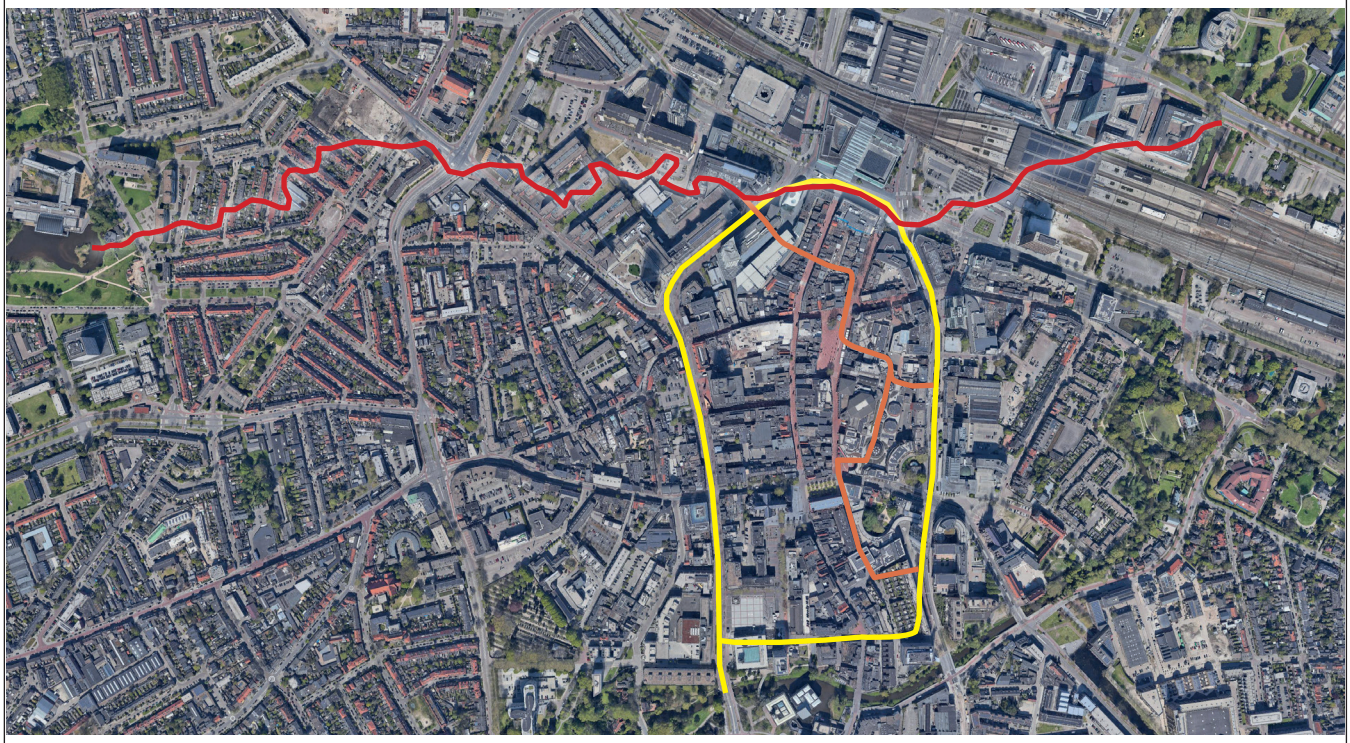

Plattegrond van Eindhoven met de oude lopen van de Gender (rood en oranje) en de locatie van de Stadsgracht (geel).

NUT VAN DE GENDER

Vroeger was de Gender nuttig voor boeren in het gebied om water uit te halen zodat de gewassen besproeid konden worden, of zodat ze zichzelf konden wassen, etc. Later werd de Gender van nut als natuurlijke barrière, als verdedigingslinie voor de stad. Toen dit niet meer nodig was lag de Gender vooral in de weg voor uitbreidingen van de stad. De bewoners rondom de Gender hadden vaak overlast omdat bij hevige regenval de Gender buiten zijn oevers trede. Doordat men het nut van de Gender niet meer inzag werd deze overkluist zodat er overheen gebouwd kon worden. De gender verdween uit het straatbeeld en in de grond.

Het centrum van Eindhoven is sindsdien steeds meer versteend, het groen is verdwenen uit het straatbeeld en ook de waterpartijen zijn op veel plekken weg. Zodra er regen valt kan dit nergens heen. Er zijn vele riool buizen aangelegd, de laatste jaren ook steeds meer om alleen het regenwater af te voeren. Maar zodra deze buizen vol zijn, kan het water nergens meer naar toe. Zo ook met het water wat door de Gender stroomt, aangezien deze ook door een buis loopt, kan er maar een bepaalde hoeveelheid water doorheen (in de toekomst 150 l/s). Hier kan de Gender niet meer buiten zijn oevers treden. Het gevolg is dat het water op straat blijft staan.

De laatste jaren hebben we steeds warmere zomers, vaak is het centrum van Eindhoven dan de warmste plek in de stad. Hittestress is een probleem wat steeds vaker voorkomt. Met de plannen in de toekomst komen er steeds meer woningen in het centrum, veelal in hoogbouw. Dit kan meer hittestress opleveren, maar ook hogere belasting van het gemengde riool.

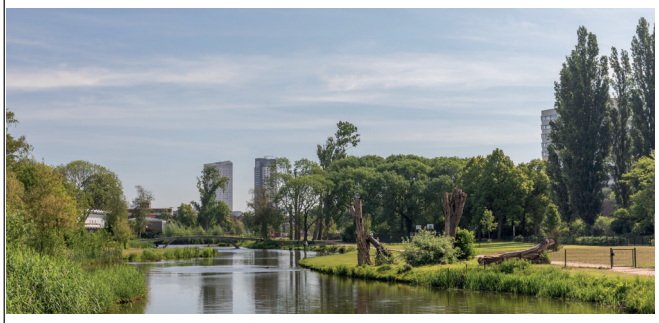

Het Genderpark, waar nuttig gebruik wordt gemaakt van de Gender. - Mei 2020

De laatste tientallen jaren heeft men ingezien dat het hebben van een natuurlijke stroom door de stad kan werken als afvoer van regenwater, of door het buiten de oevers treden als tijdelijke buffer. Maar ook hittestress kan worden tegengegaan door open water in de stad te hebben. Hierdoor is het nut van de Gender weer boven komen drijven en zal deze dus op zo veel mogelijk plekken weer boven de grond moeten komen. In het Victoriapark en op het Stationsplein is dit mogelijk en zal dit ook gaan gebeuren. Hierdoor krijgen deze gebieden een fijner verblijfsklimaat en kan de stad leefbaar blijven, ook met de vele hoogbouw die er gepland is.

Doordat de Gender in de toekomst volledig door een eigen buis gaat lopen en in de Dommel zal uitstromen, zullen het gemengd riool en de waterzuivering worden ontlast.

TOEKOMSTIGE LOOP

Vanaf de Vonderweg zal de Gender een nieuwe stroom gaan krijgen, zie op onderstaande kaart de blauwe lijn. Vanaf de Vonderweg zal de Gender weer boven de grond komen waarna deze het toekomstige Victoriapark (in het Emmasingelkwadrant) binnenstroomt. Tussen het Lichttoren gebouw en het voormalige Philips Lighting gebouw zal de Gender weer onder de grond gaan via eigen buis, zoals bij het Genderpark. Ook wordt hier een stuw geplaatst. Hierna zal de Gender via de Mathildelaan en het 18 Septemberplein richting het Stationsplein lopen.

Op het nieuwe Stationsplein zal de Gender weer boven de grond komen, hierbij zal deze via een betonnen bak in een rechte lijn naar de Dommel lopen waar de Gender weer in uitloopt. Op deze manier wordt de originele stroom van de Gender weer teruggebracht.

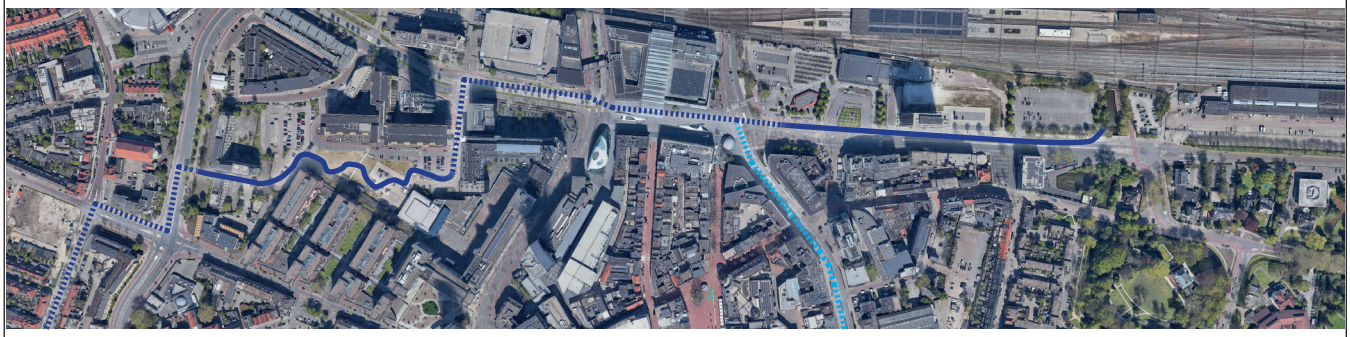

Plattegrond van Eindhoven met de toekomstige Gender ingetekend. Gestippeld is de loop onder de grond.

De planning is om het Victoriapark zo snel mogelijk aan te leggen, zodat de Gender hier weer snel kan gaan stromen. Maar voor de verbouwing van het Stationsplein moeten we nog enkele jaren wachten, wat voor uitstel van de aanleg van de Gender zorgt. Om toch te zorgen dat we toch zo snel mogelijk weer kunnen genieten van de Gender, zal deze een tijdelijke verbinding naar de Dommel krijgen via de Vestdijk (zie lichtblauwe lijn). Hier ligt al een regenwater riool die uitkomt in de Dommel.

Zoals eerder gemeld zal er bij het Victoriapark een stuw worden geplaatst, bij hevige regenval kan het namelijk zijn dat er te veel water de Gender in stroomt en de Dommel uiteindelijk deze hoeveelheid aan water niet aankan. Als dit het geval is kan de stuw worden gesloten en zal het water als het moet de andere kant op stromen. Het water zal dan terugstromen en in het kanaal worden afgevoerd. Deze maatregel, samen met vele andere maatregelen zullen in de toekomst zorgen dat het centrum van Eindhoven minder snel zal overstromen bij hevige regenval.

Er wordt nog gekeken naar meer mogelijkheden waar de Gender boven de grond gebracht kan worden en waar het gecontroleerd buiten de oevers kan treden, zoals bij het Victoriapark.

Het toekomstige Victoriapark waar de Gender weer zichtbaar moet worden. - April 2021

VERBOUWING

Voordat de Gender weer zichtbaar wordt, zal er veel verbouwd moeten worden. Niet alleen het Victoriapark en het Stationsplein zullen aangelegd moeten worden, maar ook de tussenstukken moeten worden aangelegd. Onder het 18 Septemberplein is jaren geleden al een nieuwe buis gelegd waar in de toekomst de Gender doorheen zal stromen. Op het moment van schrijven wordt er ook een buis onder de Mathildelaan aangelegd, deze wordt direct aangesloten op de buis onder het 18 Septemberplein. Dit gebeurt tegelijk met de werkzaamheden aan de Mathildelaan zelf.

De buis vanaf het 18 Septemberplein is al aangesloten op de Vestdijk, hier hoeft binnenkort de weg dus niet meer voor open. Maar om de buis van de Vonderweg aan te sluiten op het Victoriapark zal de weg wel open moeten. De planning nu is om nog voordat het Victoriapark aangelegd gaat worden er al een start is gemaakt met de werkzaamheden aan de Vonderweg, waarbij de nieuwe buis voor de Gender direct meegenomen kan worden.

Even een buis aan leggen voor dit doel is niet de makkelijkste taak, vooral niet in de binnenstad van Eindhoven. Wegen moeten worden afgesloten en compleet worden verwijderd zodat de buis hieronder gelegd kan worden. Dit levert veel omleidingen op waardoor gebieden minder goed bereikbaar zijn. Maar ook obstakels onder de grond maken het niet makkelijk, er ligt al veel aan kabels en leidingen. Zo zal voor de aansluiting Mathildelaan - Victoriapark de nieuwe buis onder het stamriool door gelegd moeten worden. Het stamriool is een grote buis en ligt ook redelijk diep. De nieuwe buis zal ter hoogte van het stamriool op ong. 7 meter onder de grond gelegd moeten worden. Gelukkig hoeft dit niet overal zodat men op andere plekken minder diep hoeft te graven.

Sinds 2000 is in het bestemmingsplan van het gebied, wat nu het Emmasingelkwadrant heet, opgenomen dat de Gender weer terug moet komen. Het gebied was toen nog van Philips en zelfs nu nog moet er een gebouw gesloopt worden om het park aan te kunnen leggen. Om dit plan te realiseren is veel werk nodig buiten het Emmasingelkwadrant, zoals je in dit artikel kunt lezen. Als je alles wat er moet gebeuren meerekent, is het dus niet gek dat een dergelijk plan jaren kan duren. Maar als alles volgens planning verloopt is het de bedoeling dat we in 2024 weer kunnen genieten van de Gender in het centrum van Eindhoven.

Volgende pagina: De put waar de buis van de Gender op 7 meter onder de grond moet komen. In de put ligt de boor klaar om onder het stamriool door te boren. Verderop is de tweede put zichtbaar, waar de boor uit moet komen.- Mei 2022

JUMBO

MediaMarkt

Vorige pagina: De nieuwe buis voor de Gender wordt onder de kruising Mathildelaan - Emmasingel gelegd. - April 2022

Rechts: Onder de Stationsweg worden de kabels alvast verlegd zodat in de toekomst de nieuwe Gender aangelegd kan worden. De Gender zal uiteindelijk tussen de 2 nieuwe putten in komen te liggen. - Mei 2022

Onder: De aanleg van een nieuwe brug in het Genderpark. - Mei 2022

Boven en onder: Op diverse plekken wonen mensen dicht aan de Gender en komt zelf de tuin er op uit. - Mei 2022

Boven: De overstort van de Gender het kanaal in. - Mei 2022

Volgende pagina's: Appartementencomplexen met de Gender op de voorgrond. - Mei 2022

Onder: De Gender bij de bedrijven aan de Beemdstraat. - Mei 2022